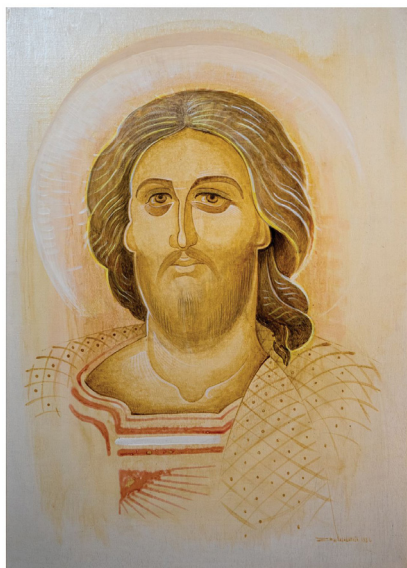

ΑΝ ΘΡΩ ΠΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 7
ΙΟΥΝΙΟΣ-ΣΕΠΤΕΜ-
ΒΡΙΟΣ 2022

Ποιήματα και Διηγήματα

Ισαάκ Μπάμπελ, Γκυ Ντε Μωπα-
σάν, Γιάννης Πατσώνης, Άγγελος
Καλογερόπουλος, Σπύρος Γεωργίου,
Αλεξάνδρα Γαβρίλη

Βιβλία, γράμματα & τέχνες

Πωλ Μανιάτης, π. Βασίλης Αργυ-
ριάδης, Νίκος Δ. Τριανταφυλλόπου-
λος, Θεοδόσης Φαρδής, Μιλτιάδης
Περδικάκης, Νίκος Κ. Γυδόγιαννος,
Ίλια Λακίδου, Γιάννης Αντωνόπου-
λος

Αφιέρωμα στον Ζαν Λυκ Μαριόν

ΖΑΝ ΛΥΚ ΜΑΡΙΟΝ

Η διαδρομή - Ένα σχόλιο για τον Λεβινάς
Μετάφραση: Γιώργος Γρηγορίου

ΖΑΝ ΛΥΚ ΜΑΡΙΟΝ

Η διάρκεια ως μέθοδος και ως αντιστροφή
Μετάφραση: Γιάννης Πρελορέντζος

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Ουσία και δωρεά στη φαινομενολογία του Ζαν-Λυκ Μαριόν

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ

Φαινομενολογική προσέγγιση της αγάπης (πρώτο μέρος)

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΦΑΡΔΗΣ

Η σχέση εικόνας-ειδώλου στη σκέψη του Ζαν-Λυκ Μαριόν

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΚΛΗΡΗΣ

Μια φιλοσοφία της Ανάληψης του Χριστού κατά τον Ζαν-Λυκ Μαριόν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΠΡΩΙΜΟΣ

Το ερωτικό φαινόμενο. Οδηγός επιβίωσης

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΤΣΕΛΕΜΕΓΚΟΣ

Από την ειδωλολατρία στον αποφατισμό

ΙΛΙΑ ΚΑΜΙΝΣΚΙ

Τέσσερα ποιήματα

Μετάφραση: Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

*Ο πόλεμος στην Ουκρανία και η ηθική ήττα του Ρωσικού Πατριαρ-
χείου*

Αφιέρωμα στους πρόσφυγες

ΚΩΣΤΑΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

Ο πάπας Φραγκίσκος και το προσφυγικό

π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Η Ρουθ εντός της ιστορικής εμπειρίας της Εκκλησίας

ΖΑΚ ΝΤΕΡΡΙΝΤΑ

Ευθύνη και φιλοξενία

Μετάφραση: Γεράσιμος Κακολύρης

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Το μπιργιάνι

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΕΤΣΑ

*Αναπαριστώντας μέσω της τέχνης την προσφυγική και τη μετανα-
στευτική εμπειρία: Αισθητικά και ηθικά ζητήματα*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΙΜΟΥΡΗΣ

*Οι επαναπροωθήσεις στα Ελληνοτουρκικά χερσαία και θαλάσσια
σύνορα ως νεκροπολιτική*

Ζαν Λυκ Μαριόν

Η διαδρομή

[αποσπάσματα από το *Paroles données*¹]

Μετάφραση: ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Μετά το baccalauréat², εισήλθα στην hypokhâgne³ στο Λύκειο του Condorcet. Δεν είχα κανένα πρόγραμμα για καριέρα, ούτε και επιθυμία να γίνω καθηγητής ή ερευνητής, αλλά θεωρούσα ότι για μένα αυτός ήταν ο δρόμος που έπρεπε να ακολουθήσω. Η οικογένειά μου, όλοι μηχανικοί, δεν με ενθάρρυναν γι' αυτό, αλλά οι γονείς μου αποδέχτηκαν την επιλογή μου. Είχαν μία γενναιοδωρία πνεύματος της που σήμερα αναλογίζομαι πόσο πολύτιμη ήταν.

Βρήκα την hypokhâgne υπέροχη. Και θεωρώ όχι άνευ λόγου: ανεκάλυφα σ' αυτήν με ευχαρίστηση – τέτοια ήταν η αφέλειά μου – ότι εκεί δεν είχα ούτε φυσική, ούτε χημεία, ούτε μαθηματικά. Και το επόμενο έτος, στην Khâgne⁴, είχα την ευκαιρία να έχω δύο μεγάλους καθηγητές: τον Ζαν Μπωφρέ [Jean Beaufret] στη φιλοσοφία και τον Ντανιέλ Γκαλλουά [Daniel Gallois] στη γαλλική και λατινική γραμματεία.

Ο Ζαν Μπωφρέ μας επαναλάμβανε συχνά ότι η φιλοσοφία έχει μία αποφασιστική διάσταση ιστορικότητας και ότι, εάν την παραγνωρίζαμε, δεν θα κατανοούσαμε τίποτε απ' αυτήν. Παρά το ότι ήταν χαιντεγκεριανός, δεν δίδασκε ποτέ Χαιντεγκερ, αλλά την ιστορία της φιλοσοφίας. Εκ των υστέρων μού έγινα αντιληπτό ότι η ανάγνωση που έκανε (της φιλοσοφίας) ήταν πολύ επηρεασμένη από τον γερμανό φιλόσοφο, αλλά την εποχή εκείνη αυτό δεν φαινόταν καθαρά. Επέμενε πολύ εξ άλλου στην συγχρονικότητα όλων των φιλοσόφων μεταξύ τους. Ένα από τα αγα-

¹ Μεταφράζουμε τα αποσπάσματα αυτά από το Jean Luc Marion, *Paroles Données*, Cerf, Παρίσι, 2021, σ. 32-37.

² Απολυτήριο του Λυκείου (ΣτΜ).

³ Πρώτο έτος μεταλυκειακής τάξης για προετοιμασία ανώτατων σπουδών στην École Normale Supérieure (ΣτΜ).

⁴ Δεύτερο έτος μεταλυκειακής τάξης για προετοιμασία ανώτατων σπουδών στην École Normale Supérieure (ΣτΜ).

πημένα του ερωτήματα, μετά από μία λεπτομερή σύγκριση μεταξύ δύο φιλοσόφων, όπως π.χ. του Αριστοτέλη και του Ντεκάρτ, συνίστατο στο εξής: «Λοιπόν, θα πρέπει να καταλήξουμε εδώ ότι ο Αριστοτέλης είχε διαβάσει τον Ντεκάρτ;» Στην ερώτηση αυτοί όλοι εμείς οι μαθητές της Κhâgne νομίζαμε ότι είχε υποπέσει σε μία γλωσσική παραδρομή, πράγμα φυσικά που δεν συνέβαινε διόλου. Μετά από μία μακρά σιγή, ρουφώντας το τσιγάρο του –όλος ο κόσμος κάπνιζε στην τάξη την ευτυχή εκείνη εποχή– απαντούσε καταφατικά: «Μα βεβαίως, βεβαίως!» Με αυτό ήθελε να μας κάνει να καταλάβουμε ότι όλες οι φιλοσοφίες μιλούν για το ίδιο πράγμα, δια το ταυτόν. Ο Ζαν Μπωφρέ μας έμαθε επίσης ότι για να γίνει κανείς καλός φιλόσοφος, είναι αναγκαίο να κατέχει τις γλώσσες στις οποίες η φιλοσοφία γράφτηκε αλλά και συνελήφθη ως σκέψη: την γαλλική, την ελληνική, την λατινική, τη γερμανική, την αγγλική και την ιταλική.

Από την πλευρά του, ο Ντανιέλ Γκαλουά μας δίδασκε ότι, εάν δεν γνωρίζουμε την λογοτεχνία, και ιδίως την ποίηση, δεν μπορούμε να γράψουμε γαλλικά και κατ' ακολουθίαν δεν μπορούμε να σκεφτούμε ελεύθερα στη γλώσσα μας. Έτσι, επικαλούμενος τα παραδείγματα του Ντεκάρτ και του Χάιντεγκερ, καθώς και κάποιων άλλων, ενεθάρρυνε τους μέλλοντες φιλοσόφους να διαβάζουν ποίηση.

Στις τάξεις προετοιμασίας ανακάλυψα την ύπαρξη της École Normale Supérieure⁵, για την οποία μέχρι τότε είχα μια άκρως ακαθόριστη ιδέα. Συμμετείχα στον διαγωνισμό, για να εισέλθω τόσο στη σχολή του Fonteney-Saint Cloud όσο και σ' αυτήν της οδού Ulm. Πέτυχα και στους δύο και διάλεξα αυτήν της οδού Ulm, στην οποία μπήκα το 1967, ακριβώς την κατάλληλη στιγμή που μου επέτρεπε να διασφαλίσω μία θέση θεωρείου για το θέαμα του Μάη του 68. Κατάλαβα τότε πολύ γρήγορα ότι η φιλοσοφία αποτελούσε, μακράν, το πιο απολαυστικό αντικείμενο και, υποκύπτοντας στην προτροπή του συσπουδαστή μου Rémi Brague, πέρασα από τη φιλολογία στη φιλοσοφία. Στη Σχολή έκανα κυρίως ιστορία της φιλοσοφίας, παρακολουθώντας και κάποιες διδασκαλίες και σεμινάρια, όπως εκείνα του Ζίλ Ντελέζ, Μισέλ Σέρ (Michel Serres), Ζακ Λακάν καθώς και του Ζάκ Ντερριντά.

Από την εποχή εκείνη άρχισα να ασχολούμαι με τη θεολογία, δηλαδή, στην ουσία, να διαβάζω κάποιους πατέρες της Εκκλησίας (Αυγου-

⁵ Μία από τις λεγόμενες Μεγάλες Σχολές (ΣτΜ).

στίνο, Ειρηναίο, Διονύσιο, Καππαδόκες). Το ενδιαφέρον γι' αυτούς ήταν κάτι που το επικροτούσαν τότε τόσο ο Αλτουσέρ όσο και ο Ντελέζ. Για τις αναγνώσεις μου αυτές είχα ενθαρρυνθεί από πολλές σημαντικές συναντήσεις μου. Αναφέρω εκείνες με τον Ενρί ντε Λυμπάκ (Henri de Lubac) (1896-1991), τον Ζάν Ντανιελού (Jean Daniélou) (1905-1974), με τον οποίο ο Ενρί ντε Λυμπάκ είχε ιδρύσει το 1941 την συλλογή «Sources Chrétiennes», καθώς και εκείνη με τον προτεστάντη Λουί Μπουγιέ (Louis Bouyer) (1913-2004), ο οποίος αργότερα ασπάστηκε τον καθολικισμό.

Τη δεκαετία του 60' βρίσκαμε στη Γαλλία αρκετούς που είχαν τις ικανότητες να διαβάζουν τους Πατέρες και να τους εκδίδουν, σε τέτοιο βαθμό, ώστε η Γαλλία να λογίζεται ότι βρισκόταν στην καρδιά των πατερικών σπουδών, των οποίων η αποστολή συνίσταται στην μελέτη της υποδοχής της θείας Αποκάλυψης από την Εκκλησία κατά τους πρώτους αιώνες της ιστορίας της. Από την άλλη, στη Σχολή, αρκετοί συσπυδαστές μου προσανατολίζονταν στην έρευνα προς την πατρολογία, κυρίως στο CNRS⁶. Η μελέτη αυτή της θεολογίας μου επέτρεψε να εμβαθύνω και να διευρύνω την φιλοσοφική μου εργασία. Πιστεύω, και αυτό είναι ένα θεμελιώδες σημείο στην οπτική μου, ότι πρέπει να διευρύνουμε τη θεώρηση που έχουμε για τη φιλοσοφία: όταν θέλουμε να κάνουμε φιλοσοφία, το να μην ενδιαφερόμαστε για τη θεολογία ή το να αγνοούμε τη λογοτεχνία, εκτιμώ ότι δείχνει μία επικίνδυνη έλλειψη περιέργειας και ότι έτσι νοθεύουμε παντελώς την προοπτική της. Κάποιοι, οι οποίοι κάνουν λόγο για μία «θεολογική στροφή» της φιλοσοφίας, αυτό που φανερώνουν είναι η άγνοιά τους για την ιουδαιο-χριστιανική κουλτούρα, καθώς και μία μεγάλη κλειστότητα πνεύματος.

Όντας καθολικός, εκπαιδευμένος μέσα στη χριστιανική παράδοση, ίσως δεν φαίνεται και τόσο πρωτότυπο το ότι ασχολήθηκα με τη θεολογία. Παρά ταύτα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι εποχές εκείνες ήσαν και οι εποχές της βασιλείας της μαρξιστικής σκέψης. Για να απεικονίσω την μαζική κυριαρχία της σκέψης αυτής θα παραπέμψω στο *Η υλιστική θεωρία της γνώσης* του φιλόσοφου Ροζέ Γκαρωντύ. Το έργο αυτό, δημοσιευμένο το 1953 από την διάλου ευκαταφρόνητη σειρά «Βιβλιοθήκη της σύγχρονης φιλοσοφίας» των εκδόσεων PUF, σήμερα παραπέμπει

⁶ Centre National de la Recherche Scientifique (Εθνικό Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας, ΣτΜ).

μάλλον σε μια σταλινική προκήρυξη, παρά σε ένα φιλοσοφικό έργο. Όμως, την ίδια εποχή, στη Γαλλία, αρχίζαμε να διαβάζουμε Χάιντεγκερ και Νίτσε. Το ζήτημα του «θανάτου του Θεού» είχε καταστεί κεντρικό στον φιλοσοφικό διάλογο. Ήμουν ξαφνιασμένος με τη φράση αυτή. Δεν ήξερα πώς ακριβώς έπρεπε να απαντήσω ή αν έπρεπε καν να απαντήσω. Και αυτό διότι, ο θάνατος του Χριστού, η ανάστασή του, ακόμη και το πρόβλημα της διαγραφής του Θεού, της συσκότισής του, είναι πράγματα που έχουν να κάνουν μ' αυτήν την ίδια τη βιβλική αποκάλυψη. Προεκτείνοντας την ερωτηματοθεσία του Νίτσε, διερωτήθηκα γιατί ο θάνατος του Θεού να πρέπει να εκλαμβάνεται ως το τέλος του Θεού, δεδομένου ότι ο θάνατος αυτός προσέφερε, και μάλιστα κατ' εξοχήν, ένα σχήμα εμπειρίας του Θεού, η οποία καθίστατο αναγκαία για την ιστορική μας περίοδο. Έτσι ακολούθησα τη νιτσεική προσέγγιση, η οποία μου φαινόταν λογική: ανέτρεξα στο θεολογικό ιστορικό του προβλήματος. Στην αναζήτησή μου αυτήν ενέκυψα στην «αρνητική» ή «αποφατική» θεολογία, η οποία συνίσταται στο να αναφέρεται περισσότερο στο τι δεν είναι ο Θεός, παρά στο τι είναι ή να τον προσεγγίζει μέσω της αρνήσεως των κατηγορημάτων που του αποδίδουμε. Από τότε, από τη φοίτησή μου στην École Normale, άρχισα να διαβάζω τον αποκαλούμενο ψευδο-Διονύσιο, εκκινώντας από την αρχή ότι, εάν ενυπήρχε μέσα στη θεολογία μία παράδοση άρνησης κάθε εκφωνήσεως αναφερόμενης στον Θεό, τότε, το καθεστώς της αποφάνσεως «Ο Θεός είναι νεκρός» ήταν κάτι που επιδεχόταν μια ευρεία διαφοροποίηση: εάν στη θεολογία μπορούμε να αναγγείλουμε ότι ο Θεός είναι νεκρός, διότι υπερβαίνει κάθε θετικό καθορισμό, συμπεριλαμβανομένου και αυτού του ίδιου του είναι, τότε το πρόβλημα εισέρχεται σε μία άλλους είδους κατανοησιμότητα. Το έργο μου *Το είδωλο και η απόσταση*,⁷ δημοσιευμένο λίγα χρόνια αργότερα (1977), προέκυψε από τις σκέψεις μου αυτές.

Με το που πέρασα τις εξετάσεις για τον υφηγεσία το 1971, αποφάσισα να αφοσιωθώ στην ιστορία της φιλοσοφίας, κυρίως στον Ντεκάρτ, ένα μείζονα συγγραφέα στη γαλλική παράδοση. Ήταν τότε που έκανα μία αποφασιστική για μένα συνάντηση: γνώρισα τον φιλόσοφο Φερντινάν Αλκιέ (Ferdinand Alquié), ένα μεγάλο ιστορικό της φιλοσοφίας, ο οποίος με έμαθε τη δουλειά. Με αγαπούσε πολύ και υπήρξε για μένα κάτι σαν θαύμα το ότι με πήρε βοηθό του στη Σορβόννη μόλις δύο χρόνια μετά την

⁷ Jean-Luc Marion, *L'Idole et la Distance*, Παρίσι, Grasset, 1977.

αποφοίτησή μου από τη Σχολή⁸ Αυτό υπήρξε για μένα μια ανήκουστη ευκαιρία. Ξαναβρέθηκα στη Σορβόνη, λίγο πανικόβλητος στην αρχή. Χρειάστηκε να εργαστώ γρήγορα και εντατικά, καθ' όσον είχα ένα σωρό πράγματα να μάθω. Για να μονιμοποιηθώ απαιτείτο την εποχή εκείνη ένα διδακτορικό τρίτου κύκλου. Το διδακτορικό αυτό ήταν η εργασία μου για τους *Κανόνες κατευθυνσμού της γνωστικής δύναμης του Ντεκάρτ*.⁹ Αρχικά, πραγματοποίησα μία μετάφραση και μία έκδοση με περιεχόμενα, πράγμα που δεν ήταν και μικρή υπόθεση. Πράγματι, βρισκόμασταν τότε στα πρώτα βήματα της εφαρμοσμένης στα κείμενα πληροφορικής και ήμουν ένας από τους ελάχιστους που έκανα χρήση της, χωρίς να κατέχω το θέμα και ακολουθώντας κατά πόδας ένα αληθινό ανανεωτή, τον φιλόσοφο Ζαν-Ρομπέρ Αρμογκάθ (Jean-Robert Armogathe). Το διδακτορικό αυτό ήταν εκείνο που γέννησε το *Πάνω στη γκριζα οντολογία του Ντεκάρτ* το 1975.¹⁰

Ως βοηθός καθηγητού, δεν ήμουν ελεύθερος να επιλέξω δικά μου θέματα διδασκαλίας, κάτι που με βάραινε λιγάκι. Αποφάσισα τότε να προχωρήσω στην εκπόνηση της διατριβής μου για Doctorat d' État για να γίνω καθηγητής. Το αφιέρωσα στη «λευκή θεολογία» του Descartes¹¹. Πραγματευόταν, στην πραγματικότητα, την δι' αναλογίας γνώση στην καρτεσιανή φιλοσοφία. Προεκτείνοντας, καταδύθηκα μέχρι τον Μεσαίωνα, για να συγκρίνω τον Ντεκάρτ με αυτούς κατά των οποίων ασκούσε κριτική (ιδίως, τους εκπροσώπους του δεύτερου σχολαστικισμού): τον Γαλιλαίο, τον Κέπλερ ή τον φιλόσοφο και μαθηματικό μοναχό Μαρσέν Μερσέν (Marin Mersenne). Υποστήριξα τη διατριβή μου το 1980 και αμέσως μετά ονομάστηκα καθηγητής του πανεπιστημίου του Πουατιέ.

Τότε ήταν που προχώρησα στην ανακάλυψη του τι ήταν το Πανεπιστήμιο, και οφείλω να πω ότι δεν ήταν μία από τις πιο ευχάριστες στιγμές της ζωής μου. Όσο είναι κανείς φοιτητής, ακόμη και βοηθός καθηγητή, έχει την πεποίθηση ότι όλα συμβαίνουν επί σκηνης, χωρίς να υποψιάζεται το τι εκτυλίσσεται στα παρασκήνια. Από τη στιγμή που

⁸ Προδήλως εννοεί την École Normale Supérieure (ΣτΜ).

⁹ René Descartes, *Règles utiles et claires pour la direction de l' esprit en recherché de la verité*. Martinus Nijhoff, Χάγη 1977. Η ελληνική έκδοση *Κανόνες για τον κατευθυνσμό της γνωστικής δύναμης*, προλ.-εισαγ.-μτφρ. Θ. Πενολίδης, Κρατερός, Αθήνα 2011.

¹⁰ Jean-Luc Marion, *Sur l'ontologie grise de Descartes*, Vrin, Παρίσι 1975.

¹¹ Jean-Luc Marion, *Sur l' ontologie blanche de Descartes. Analogie, creation des verités éternelles et fondement*, PUF, Παρίσι 1981.

γινόμαστε καθηγητές το ανακαλύπτουμε...Πρέπει να ομολογήσουμε ότι φθάνοντας στο σημείο αυτό χάνουμε κάποιες αυταπάτες για την φύση του ανθρώπου εν γένει αλλά και για τον ακαδημαϊκό κόσμο ιδιαίτερα. Για να αναπνεύσω καθαρό αέρα και για να δραπετεύσω απ' αυτόν τον μικρόκοσμο, άρχισα να ταξιδεύω. Κάποιες σχολές στο εξωτερικό, ιδίως στη Γερμανία και την Ιταλία, όπου τα βιβλία μου είχαν μεταφραστεί αρκετά νωρίς, μου απηύθυναν προσκλήσεις να τις επισκεφθώ. Λίγο αργότερα, το 1985-1986, έκανα τις πρώτες μου περιοδείες στις Ηνωμένες Πολιτείες, πριν προσκληθώ να δώσω εκεί μαθήματα ως *visiting professor* σε διάφορα πανεπιστήμια. Τέλος, μετά από πολλές άλλες επισκέψεις και μετά την μετάφραση του *Ο Θεός χωρίς το είναι*,¹² μου εμπιστεύτηκαν μια τακτική θέση στο πανεπιστήμιο του Σικάγο. Ήταν η θέση που μόλις είχε αφήσει ο Πώλ Ρικαίρ.

Την περίοδο εκείνη, ήδη από αρκετά χρόνια, ζούσα μία διπλή φιλοσοφική ζωή, εργαζόμενος, από τη μια επάνω στις καρτεσιανές μελέτες και από την άλλη επάνω στη θεολογία. Πράγματι, είχα ήδη δημοσιεύσει το 1977, το *L' Idole et la Distance*¹³ και το *Dieu sans l' être*¹⁴ το 1982, έργα που άγγιζαν ένα πολύ πιο ευρύ κοινό. Κατά καλή μου τύχη, τα πρώτα μου βιβλία γνώρισαν μία κάποια επιτυχία, κυρίως στα μέσα επικοινωνίας. Ήρθαν έτσι τα πράγματα, ώστε να αναμιχθώ με τους νέους φιλοσόφους με την ευκαιρία του *L' Idole et la Distance*. Εμπειρία πολύ εποικοδομητική: κατάλαβα ότι δεν πρέπει να κάνει κανείς κατάχρηση της φήμης του, διότι διατρέχει μεγάλο κίνδυνο είτε να βρεθεί κάποια στιγμή άφωνος μπροστά στο μικρόφωνο του ραδιοφώνου ή της τηλεόρασης είτε να μιλάει χωρίς να λέει τίποτε. Όμως, τις περισσότερες φορές η επικαιρότητα δεν με εμπνέει για κανένα σχόλιο. Παρά ταύτα, σκέπτομαι πως είναι σωτήριο να έχεις μια κάποια τηλεοπτική θεαματικότητα. Το να έχεις από καιρού εις καιρόν μικρές ικανοποιήσεις ματαιοδοξίας σου επιτρέπει να μην καταληφθείς από αισθήματα μνησικακίας. Δεν είμαστε ούτε άγιοι, ούτε ασκητές, και κρατάω αποστάσεις από αυτούς που έχουν μια τέτοια στάση, γιατί είναι αλήθεια ότι μάλλον πρέπει να διατηρούμε επιφυλάξεις για την ποιότητα των εργασιών εκείνων που δεν έχουν κανένα αναγνώστη.

¹² Jean-Luc Marion, *Dieu sans l' être*, Quatrige / PUF, Παρίσι, 1991 και στα ελληνικά *Ο Θεός χωρίς το είναι*, μετάφραση και επίμετρο Χρήστος Μαρσέλλος, Πόλις, Αθήνα, 2012.

¹³ ΣτΜ: «*Το Είδωλο και η Απόσταση*».

¹⁴ ΣτΜ, ό.π. σημ. 11.

Τα επτά χρόνια που πέρασα στο Πουατιέ ήσαν εκείνα κατά τα οποία βάλθηκα να ασχολούμαι με τη φαινομενολογία. Δεν μπορούσα πράγματι να διατείνομαι ότι κάνω θεωρησιακή φιλοσοφία παραμένοντας μόνο ένας απλός ιστορικός της φιλοσοφίας. Παρά το ότι συνέχιζα να ασχολούμαι με τις καρτεσιανές μελέτες, έπρεπε να πάρω μια απόφαση και να επιλέξω ένα πεδίο ενασχολήσεως. Στο τέλος του αιώνα παρουσιάζονταν διάφοροι δυνατοί προσανατολισμοί: αρκετοί από τους φίλους μου, όπως ο Αλαίν Ρενώ και ο Πιέρ Μανάν είχαν κάνει την επιλογή τους υπέρ της πολιτικής φιλοσοφίας υπό την οπτική γωνία του Γιούργκεν Χάμπερμας· άλλοι είχαν προτιμήσει τη σχολή σκέψης του Βιτγκενστάιν και της αναλυτικής παράδοσης. Όσο για μένα, ο δισταγμός μου δεν ήταν μεγάλος και τούτο, διότι η φαινομενολογία επιβαλλόταν για πολλούς λόγους: κατ' αρχάς, το γεγονός ότι υπήρχε μία σχολή φαινομενολογίας από την οποία μπορούσαμε να μάθουμε τους κανόνες, τις αυθεντίες και τις αναφορές, επί πλέον δε το ότι ήταν η μόνη που από τη δεκαετία του 1980 είχε μείνει συνεπής με τις αρχές της. Βεβαίως, γνώρισε κρίσεις και εξελίξεις, αλλά κάθε της κεκτημένο διαφυλάχθηκε (σε αντίθεση, επί παραδείγματι, με την αναλυτική φιλοσοφία, η οποία δεν διαθέτει ένα κοινό *corpus* θέσεων). Πράγματι, αυτό το σωρευτικό αποτέλεσμα χαρακτηρίζει τους μεγάλους φιλοσοφικούς προσανατολισμούς.

Επιπροσθέτως, η φαινομενολογία αποδεικνύεται εξαιρετικά γόνιμη: έβαλε ή ξανάβαλε στο φιλοσοφικό παιχνίδι πεδία ολόκληρα τα οποία δεν βρίσκονταν ή δεν βρίσκονταν πλέον εκεί, όπως τα ερωτήματα για τον χρόνο, το είναι, την ετερότητα και την διυποκειμενικότητα, τη σάρκα, τη θεολογική φαινομενικότητα, τη σύγχρονη μουσική και ζωγραφική.

Τέλος, γνώριζα ήδη τη φιλοσοφία αυτήν και την εύρισκε, κατά μία έννοια, πολύ διασκεδαστική: αυτό είναι ένα πολύ πρωταρχικό κριτήριο· και τούτο διότι, εάν, όταν διαβάζετε ένα φιλοσοφικό έργο, παρά τις προσπάθειές σας, αυτό σας πέσει από τα χέρια σας, τότε θα είστε αναγκασμένοι να το εγκαταλείψετε· τόσο αυτό όσο και τη θλιβερή ανάπαυλα που σας προσέφερε. Η φιλοσοφία μπορεί να αποδειχθεί δύσκολη, εξαιρετικά κουραστική, να εγχυμονοει μάλιστα και κινδύνους για την υγεία, αλλά ποτέ και επ' ουδενί δεν θα προκαλέσει ανία.

Πήρα λοιπόν την φαινομενολογία από την αρχή της, εστιαζόμενος ουσιαστικά στις μείζονες μορφές της. Μία επίπονη εργασία και μία ανάγνωση που μου στοίχισαν πολύ, καθ' όσον ξανάρχιζα πάλι απ' την

αρχή. Συνέταξα ένα είδος καινούργιας – θα λέγαμε- διατριβής ιστορίας της φαινομενολογίας, πιο συγκεκριμένα ιστορίας της φαινομενολογικής μεθόδου, την οποία τιτλοφόρησα ως *Αναγωγή και δωρεά, Έρευνες στον Χούσερλ, τον Χάιντεγκερ και τη φαινομενολογία*¹⁵ που εμφανίστηκε το 1989.

Όπως το έβλεπα εγώ, δεν επρόκειτο για ένα σπουδαίο έργο, πλην όμως είχε την πρωτοτυπία να γίνεται σ'αυτό αναφορά σε μία τρίτη αναγωγή (πέραν της υπερβατολογικής αναφοράς που οδηγεί στο αντικείμενο και της οντολογικής που οδηγεί στο ον): την αναγωγή στο δοσμένο, πράγμα το οποίο, παραδόξως, οδήγησε σε δημόσια συζήτηση. Καθώς ασκούσα κριτική στην ερμηνεία του Χούσερλ από τον Ντεριντά, είχα μαζί του σκληρές, αλλά εγκάρδιες, ανταλλαγές απόψεων στο ζήτημα του δοσμένου. Από τότε ανακάλυψα στο πρόσωπό του τον φιλόσοφο, τον οποίο η ιδιότητα του καθηγητού μου είχε αποκρύψει. Αναπτύχθηκε φιλία μεταξύ μας. Κατόπιν, το 1992, αναδόθηκε μία πολεμική, όταν ένας παλαιός φίλος, ο Ντομινίκ Ζανικό (Dominique Janicaud), δημοσίευσε τον λιβελλό του με θέμα την *θεολογική στροφή της γαλλικής φαινομενολογίας*.¹⁶ Μας περνούσε όλους από το δικαστήριο του επιχειρηματολογημένου και συνετού λόγου, τόσο τον Εμμανουήλ Λεβινάς, όσο και τον Μισέλ Ενρύ [Michel Henry], τον Ζαν-Λουί Κρετιέν [Jean Louis Chretien] και εμένα, περιοριζόμενος σε νύξεις κατά του Πωλ Ρικαίρ και αφήνοντας παραδόξως απ' έξω τον Ντερριντά. Στο κείμενό του μας κατηγορούσε ότι θέτουμε τη φιλοσοφία στην υπηρεσία της πίστης. Δεν συνέβαινε κάτι τέτοιο με την περίπτωση μας, αλλά, και έτσι να μην ήταν, πού θα ήταν το κακό; Αντιθέτως, θα έλεγα, εκεί που πράγματι υπάρχει ένας κίνδυνος, και μάλιστα πιο μεγάλος, είναι όταν δεν συνδέεις τη μία με την άλλη τις δύο αυτές βαθμίδες, ή επίσης, όταν αγνοείς τη μία απ' αυτές, οπότε δημιουργείς τον κίνδυνο να φέρεις ανισορροπία σε όλον τον έλλογο ορίζοντα. Εκείνο που πράγματι συνέβαινε ήταν ότι επρόκειτο για μια ακόμη καινούργια κρίση μέσα στη μακρά ιστορία των θετικιστικών αντιδράσεων, οι οποίες δεν παύουν να αρνούνται στη φιλοσοφία το δικαίωμα και τη δυνατότητα να επενδύει σε πεδία μη-

¹⁵ Jean-Luc Marion, *Réduction et donation, Recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie*, Παρίσι, PUF-Epiméthée, 1989 (ΣτΜ)

¹⁶ Dominique Janicaud, *Le tournant théologique de la phénoménologie française*, Παρίσι, L' éclat, 2001, και στη συνέχεια το *La phénoménologie dans tous ses états*, Παρίσι, Gallimard [Folio/essais], 2009.

αντικειμενοποίησιμα (όπως σ' αυτά που ανάγονται στη «θεολογία», αλλ' επίσης και στα ζητήματα πρόσβασης στον άλλο άνθρωπο, καθώς και της σάρκας και του εαυτού...). Παρά ταύτα, βρέθηκα τουλάχιστον να περιβάλλομαι από μία εξαιρετική παρέα, μια και καταχωρήθηκα στην ίδια «στροφή» μαζί με τους καλλίτερους φιλοσόφους της εποχής. Δεν πρέπει όμως να παραλείψουμε να τοποθετήσουμε αυτή τη δημόσια συζήτηση μέσα στο συγκείμενο των ετών 1980-1990: ήταν η εποχή κατά την οποία η γαλλική φαινομενολογία γνώριζε μια αξιολογική ανανέωση. Μαζί με την επανίδρυση των Αρχείων Χούσερλ, ιδιαιτέρως στην ENS,¹⁷ ανελήφθη μία συστηματική ανάγνωση όχι μόνο των απάντων του Χάιντεγκερ, αλλά και του Χούσερλ, καθώς και των προδρόμων του ή των μαθητών του. Στον Ντομινίκ Ζανικό δόθηκαν δύο έμμεσες απαντήσεις. Η πρώτη υπήρξε το συμπόσιο που οργανώθηκε από τον Ζάν-Φρανσουά Κουρτίν, το οποίο συγκέντρωσε τον Πωλ Ρικαίρ, τον Ζαν-Λουί Κρετιέν, τον Μισέλ Ανρύ και εμένα επάνω στο ζήτημα της «θεολογίας» στη φαινομενολογία (κυκλοφόρησε υπό τον τίτλο *Φαινομενολογία και Θεολογία* το 1993¹⁸). Η δεύτερη ήρθε από το *Étant donné*,¹⁹ βιβλίο καθαρά θεωρησιακό και όχι πια ιστορικό, στο οποίο απαντούσα στις αιτιάσεις αυτές, αλλά και σε εκείνες του Ντερριντά, επανορίζοντας την φαινομενικότητα με αφετηρία τη δωρεά, πράγμα που μου φαίνεται σήμερα, πολύ περισσότερο από τότε, ως ο κεντρικός προσδιορισμός της, και τούτο ήδη από τις αρχές της φαινομενολογικής κίνησης.

¹⁷ École Normale Supérieure.

¹⁸ Jean-François Courtine (επιμ.), *Phénoménologie et Théologie*, Critérian, Παρίσι 1993.

¹⁹ Jean-Luc Marion, *Étant donné, Essai d'une phénoménologie de la donation*, PUF, Épiphanie, Παρίσι 1997.